

78
К 90

**КУЛЬТУРА—
МИСТЕЦТВО—
ОСВІТА**

КУЛЬТУРА

І. Д. Камчугова

УРОКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕСИ 30-х РОКІВ І СУЧАСНІСТЬ

Знання та осмислення уроків історії, здатність суспільства робити з них необхідні висновки — запорука пізнання провідних тенденцій сучасного розвитку, обов'язкова умова вироблених науково обгрунтованих політичних рішень, орієнтованих на сформовану практику.

У 30-ті роки періодична преса України виконувала функції інформаційного каналу ідеологічного впливу партії на трудящих. Аналізу уроків діяльності преси в цей період присвячено близько 300 робіт-статей, тез виступів на конференціях, монографічних досліджень. Уже в 30-ті роки з'являються роботи, в яких говориться про пресу як могутню ідеологічну зброю, що повністю виражала інтереси партії та надійно ці інтереси захищала (1). В даних працях безліч цитат із творів Й. Сталіна, очевидна заданість висновків, їх трафаретність, різка невідповідність реальній практиці.

Сталінізм був тормозом творчих пошуків дослідників. Однак було б невірно повністю перекреслити те, що було досягнуто в історичній науці в 30-50-ті роки. Вводилися нові джерела, узагальнювався досвід практики. З'явилися дослідження, підготовлені на матеріалах національних республік, зокрема України (2;3).

У подальші роки все більше помітною стає участь вчених національних республік, в тому числі й українських. Так, увагу української інтелігенції привернули роботи В. А. Рубана. Він вперше на матеріалах України вивчив диференціацію преси, витoki якої ідуть у 20-30-ті рр., визначив завдання подальшого врахування друкованими органами інтересів і потреб різних соціальних верств та груп населення (3).

Зусиллями Е. Черняка, І. Копотієнка та інших формується уявлення про тип преси, а також про місце та значення преси як історичного джерела (4). В ці роки з'являються публікації, дисертаційні роботи, автори яких досліджують різні аспекти такого складного явища, як робітськорівський рух — його

структуру, кількісні та якісні зміни (5). Однак багатючий фактичний матеріал подавався з партійних позицій як результат цілеспрямованої діяльності партії.

Визнаючи наявність тенденціозних праць, збереження в них догматичних оцінок, слід визначити, що в 60-80-ті роки був зроблений певний крок у вивченні ролі та місця періодичної преси в житті суспільства. Це стосується зібраного і узагальненого дослідниками величезного фактичного матеріалу, введеного в науковий обіг документів. Робилися висновки, направлені на перетворення преси в дійсно демократичні органи. Однак рекомендації вчених практикою викликані не були. Преса так і залишалася могутнім ідеологічним знаряддям в умовах однопартійної системи.

Певні зміни відбулися в середині 80-х років. Побачила світ колективна монографія, в якій провідні вчені (В. Горохов, А. Менделєєв, Б. Морозов та інші) доводили, що зміни, які відбуваються в суспільстві та вплив засобів масової інформації тісно взаємопов'язані.

Метою даної статті є розкриття уроків, які впливають із практики друкованих органів 30-х років.

На початку 30-х років країна мала сталу мережу друкованих видань різного рівня — від центральних до районних і багатотиражних. Вони охоплювали практично всі верстви населення. В 1931 р. на Україні видавалося 1097 газет. Ця кількість змінювалася і в 1944 році чисельність друкованих органів змінилася до 2431. Подальша реорганізація газет політвідділів, закриття ряду багатотиражних газет привели до скорочення чисельності видань — в 1938 році їх було 1311 (8.С.172, 184, 191).

Журналістам доводилося працювати в умовах жорстокого партійного контролю. За своєчасну публікацію телеграми ЦК партії з формулюванням «за антипартійне відношення до директиви ЦК ВКП(б)» бюро Донецького обкому партії звільнило редактора районної газети «Більшовицький шлях» А. Моїсеєнко (9).

При визначенні придатності журналіста до роботи в партійно-радянському виданні вирішальну роль грала його приналежність до партії або партійний стаж. На другий план відходив рівень професійної підготовки. Так, в 1929 р. третина працівників преси мала лише початкову і неповну середню освіту. Спеціальна освіта була у 4,4 % журналістів. З них закінчили інститут журналістики — 2,2 %, курси — 1,6 %, технікум — 0,2 %. В Нікопольській районній газеті «Шахтар Маргану» на Дніпропетровщині спеціальну освіту мав лише редактор — М. Жерновський. Вузкий кругозір більшості журналістів, низький рівень загальної

культури полегшували проведення потрібної партії лінії через друковані органи.

У 30-ті роки велися і активні «теоретичні» розробки про роль преси з позицій сталінізму. В журналі «Пролетарская революция» в 1931 р. була опублікована стаття Сталіна «О некоторых вопросах истории большевизма». Приводом була публікація в цьому виданні статті В. Слуцького «Большевики о германской социал-демократии в период ее предвоенного кризиса». Сталін використав цю статтю як привід для оголошення методу дискусії, громадського обговорення того чи іншого питання «троцькістськими, контрабандистськими, ворожими».

Стаття Сталіна була передрукована всіма періодичними виданнями, широко велась компанія пропаганди її основних положень — публікування статті, цільові добірки матеріалів тощо. Преса перетворювалася у покірне знаряддя утвердження сталінізму. Для публікації офіційних матеріалів газети і журнали відводили до 40-60 % друкованої площі. Це не тільки збіднювало зміст видання, а й зміцнювало в свідомості мас уявлення про сталінізм, лінію партії як найвищу соціальну цінність. В країні утверджувалася концепція одностайності. Преса була одним з впливових знарядь, за допомогою якої в суспільстві насаджувався страх перед інакомисленням і прийняттям критичного осмислення дійсності.

Значне місце в періодичних виданнях в другій половині 30-х років (до 25 % газетної площі) відводилося для публікації статей, фотографій, віршів, малюнків, присвячених ушануванню Сталіна. З його ім'ям пов'язувалися всі досягнення і перемоги радянського народу. Так, газета «Комуніст» в березні 1931 року опублікувала близько ста таких матеріалів (підрахунки автора). Створення з допомогою преси уявлення про Сталіна як про «великого з великих, що стоїть над людьми, генія всіх часів і всіх народів» вело до укріплення сталінізму з його невід'ємними складовими — бюрократизацією державного та партійного апарату, свавіллям і вседозволеністю вищих кругів керівництва. Знищувалось саме право трудящих на творчість, активність як повноправних учасників історичного процесу.

Аналіз відкритих в останній час документів 30-х років вимагає перегляду сталих стереотипів про те, що преса була одностайна в захисті позицій сталінізму, проведенні лінії партії, боротьбі з опозицією. Газета «Соціалістичний наступ» Глобинського району Харківської області у ряді номерів у листопаді 1932 року писала про відкрите знущання колгоспників над постановами

партії і уряду з приводу хлібозаготівель, про їх погрози «взятися за зброю».

На партійних зборах у Всеукраїнському комуністичному інституті журналістики І. Симановський сказав, що тепер, щоб відвернути увагу робітників від їх нестерпних матеріальних умов, їх годують громадською роботою, ударництвом і соціалістичним змаганням.

Серед частини журналістів існувала думка, що центральні партійні і державні органи не інформовані про те, що діється на місцях, про ті труднощі і нестатки, яких зазнають трудящі. Цим пояснюється випуск листівки редакцією багатотиражної газети «Генератор» харківського електромеханічного заводу.

Під час проведення так званих партійних чисток ряд журналістів проявили принциповість, мужність, вірність істині, відстоюючи чесне ім'я товариша по роботі. Так, в декількох постановках бюро Харківського міськкому партії в січні-лютому 1937 року згадується Е. Радовель — редактор багатотиражної газети «Канатка» Харківського канатного заводу.

Приведені факти свідчать про те, що в умовах штучно створеного протиборства партії з «ворогами народу», підміни істинної демократії лозунгами про неї, кращі риси і якості серед працівників преси повністю викоренені не були, що й створювало основу для духовного відродження преси в наступні періоди.

Таким чином, уроки функціонування преси 30-х років однозначно свідчать про те, що тільки дійсно демократична преса, яка об'єктивно, всестороннє висвітлює правильні шляхи просування вперед. Для цього необхідні вільна дискусія, плюралізм поглядів. Громадська думка, яка створюється за допомогою преси, виступає як важлива складова частина послідовного проведення в життя тих суспільно значимих заходів, які б сприяли входженню України в цивілізований світ.

Л і т е р а т у р а

1. Земляний А. Про пресу. — Харків: Пролетарій, 1932.
2. Имашев С. Н. Работа Коммунистической партии по созданию и укреплению местной печати в Казахстане: дисс.канд.ист.наук. — Алма-Ата, 1954.
3. Рубан В. А. Становлення української радянської преси. — К.: КДУ, 1963.
4. Копотненко И. И. Периодическая печать Украины как источник истории КПСС: Дисс.канд.ист.наук. — Днепропетровск, 1975.
5. Роскошный А. П. Рабселькорское движение Донбасса в годы первой пятилетки: дисс.канд.ист.наук. — К., 1966.
6. Евсеев В. Е. Во-первых, полная гласность. // Вопросы истории КПСС. — 1980. № 3.
7. Партийное руководство средствами массовой информации и пропаганды. — М.: Мысль, 1987.

8. Преса Української РСР. 1918-1975. Науково-стат. довідник. — Харков. Книжна палата УСССР, 1976.
9. Комуніст. — 1931. — № 1. — Лютий.
10. Партробітник України. — 1937. — № 13.
11. Червона преса. — 1931. — № 8.
12. Червона преса. — 1932. — № 11.